

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОСОФИЯ ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ МЕНЕДЖМЕНТІ КАФЕДРАСЫ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОСОФИИ И ПОЛИТОЛОГИИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

ҚР Тәуелсіздігінің 25 жылдық мерейтойына арналған
Республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары

21 қараша, 2016 ж.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ И СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Материалы республиканской научно-методической конференции,
посвященной 25-летию Независимости РК

21 ноября, 2016 г.

Төлешова Ұ.Б., Абдуқадыр Ш.Д.	
«Мәңгілік ел» идеясы – болашаққа сенімді қадам	55
Жарас Сейітнұр	
Ұлттық нигилизм мен этномазохизмнің рухани дамуға тигізер зияны	58
Жумабекова К.Б.	
Отбасымен жұмыс болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлаудың жаңа бағыты ретінде	60
Ашекеева К.Н.	
Адам капиталын қалыптастырудағы заманауи жоғары мектептің рөлі	63
Мағауова А.С., Жейнис А.	
Образованность – как важнейший фактор формирования человеческого капитала	65
Каримсакова Қ.С.	
Бесік жырының бала тәрбиесіне ықпалы	67
Кудорина Ә.Ә.	
Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру жолдары	69
Елебек Ж.Н.	
Инновациялық оқыту технологияларының оқушыларды білім сапасына әсері.....	72
Жұмашова Л.	
Оқушылардың креативтілігін қалыптастыру мәселелері	74
Айтбаева А.Б., Туреханова А.Т.	
Арт-педагогика – дамыту және түзету құралы ретінде.....	77
Таубаева Ш.Т., Насыров С.	
Студенттердің бизнес құзыреттерін қалыптастыру	79
Нарбаева Ж.М.	
Оқу үдерісіндегі кикілжіндерден шығу жолдар	82
Тегимбаева С.М.	
Оқушылардың көшбасшылық сапаларын қалыптастыру жолдары	85
Кемельханова Л.С.	
Отбасындағы қарым-қатынастың бала тәрбиесіне ықпалы	87
Шахапова С.М.	
Развитие коммуникативного образования как объект сравнительно-педагогического исследования.....	90
Рысбекова Ш.С., Рысбекова Г.Е.	
Компетентностный подход в формировании творческой деятельности студента.....	93
Садвакасова З.М.	
Методика проведения упражнений в социально-педагогическом тренинге.....	96
Ким Л.М.	
Теория «Культурно-обусловленных сценариев» как методологическая основа диалектической взаимосвязи востока и запада.....	101
Булатбаева А.А., Көпбосынқызы Н.	
Жалғыздық түсінігі және әртүрлі жас кезеңдерінде жалғыздықты сезінудің ерекшеліктері	105

Современное высшее образование
Н.А. Назарбаев Университеті
способна удовлетворять потребности
новаторами и лидерами нашего благополучия
В стране работают квалифицированные казахстанцы,
ценности которых являются основой
В Концепции «Стратегия развития
Созидания» особое внимание уделяется
ние общенационального консенсуса
ядром консолидации нации
с этим, материальное благополучие
ностей в казахстане
ность. В сб. «Современное высшее
(КазНУ им. А.Н. Назарбаева)
Университетінің Ғылыми
Жеделі Ғылыми
научно-педагогикалық

С ува

Декан
КазНУ
проф

ұрпақ өкілдері, кеңестік заманда орысша құндылықтармен өсіп, білім алғандар. Бұлар қазақтың дәстүрлі құндылықтарын мүлдем түсінбейді, бала кезінен бойына дарытпаған, қағынан жерігендер. нигилизм түбі ұлтсыздануға әкеледі, олэлитадан, басшылықтан, әкімшілік топтардан, дәстүрден қол үзген қалалықтардан басталды, гуманитарлық мамандарға қарағанда техникалық мамандар оған бейім келеді, бірте-бірте олардың отбасылары бұған бейімделеді. Бұл үрдіс ақырын-ақырын тұтас ұлт ағзасына тарай беретін болса, онда ұрпақ алмасқан сайын бөтен тіл, өзге мәдениет күш алады да ұлттың төл тілі, мәдениеті жайлап ығыстырыла берді.

Нигилист типтер өз ұлттық болмысынан тек жеріп, одан жартылай айрылып қана қоймай, оған үзілді-кесілді қарсы шығады. Ал күнделікті өмірде сол нигилист ана тілінде емес, әйтеуір бір тілде сөйлеп, белгілі бір мәдениетті, дәстүрді таңдайды, таңдағанда, әрине, өз мәдениетінен жоғары деп санаған мәдениетті таңдайды. Басқа тіл, дәстүр таңдаған сияқты, болашақ жарын таңдағанда да өзге ұлт өкіліне артықшылық береді. Олар туған ұлты алдындағы парызын, ұрпақтар сабақтастығын ескермейді. Жаһандану заманында олардың әрқайсысы да ұлттық құндылықтарды менсінбей, орыс мәдениетіне, батыс өркениетіне бейім. Сөйтіп, нигилизм ешкімді де, ештеңені де құрметтемеу, дүниедегінің бәрін мансұқтау, антиәлеуметтік, антиұлттық көзқарас ретінде қауіпті. Адам үшін осы өмірде қымбатты, қимас, құнды нәрсенің болмауы күрделі мәселе. Қимайтын ештеңе болмаса, оны тастап кетуге де, сатып кетуге де болады. Ұлттық нигилизм антипатриоттық сезімге әкеледі. Ішкі бірлігі жоқ ұлттың психологиялық комплекстері де көп болады. Адамның өз «Ұлттық Менін» жоғалтуы, өзінен өзі қашуы психикалық ауытқуға соқтырады.

Психология ғылымында нигилизм түсінігіне жақын бір ұғым этномазохизм (ethnomasochism). Этномазохизм - мазохизмнің бір түрі және өз этносы қатарына жатуын қор көру мен қорлатуға құштарлық. Мұндай индивид өзіне қорлық жасалғанда немесе қорланудан ләззат алады. Мысалы Франц Кафка айтқандай мазохизм дертіне ұшырағандар «Өзін сабап жатқан иесінің қолындағы қамшыны тартып алып, өзін өзі сабайды». Этномазохистер өз ұлтын жек көретіндігі соншалық, төл халқын қорлаудан, кеміткеннен рахат сезіміне бөленеді. Қазақ этномазохистері үшін қазақ халқының өзі жеткілікті жақсы емес, сондықтан ондай нашар халықты кемсітуге, айыптауға, қорлауға болады. Ұлттың абыройы мен ар-намысы таптауға лайық. Этномазохистер өздерінің адамгершілік тұрғысынан құлдырағанын саналы түрде ұғынбауы, түсінбеуі мүмкін. Өйткені, қоғамдық санада басқа ұлтты кемсітуге қарағанда, өз ұлтыңды кемсіту моральдық тұрғыда онша әбес қылық деп саналмайды. Оны әдепсіз іс, жарамсыз қылық деп еш айыптамайды. Қайта өз өздерін аяусыз сынай біледі деп қоштайды. Ал шын мәнінде өз халқынды қорлау, кеміту, басқа халықтарға тіл тигізгеннен, қорлағаннан еш кем емес дүние. Өз ұлтыңды жек көру өзге ұлттарды жек көрумен тең.

Этномазохизм әдетте ксенофилиямен («басқаға табыну, құштарлық, ұнату») бірге ұштасып жатады. Шетелдік дүниелердің бөріүздік делінеді. Қазақта «біреудің қаңсығы – біреудің таңсығы» деген сөз бар. Яғни, өзгенікі керемет те, өзіндікі нашар, түкке тұрмайды. Мұндай ұлттық патология түбі этносуицидке әкеледі. Жалпы этномазохизм құбылысы тарихта жаңалық емес. Ол өмір сүруге шаршап, қартая бастаған халықтарға тән белгі, симптом. өзге халықтарға эстафетаны беріп тарих сахнасынан кетуге даяр ұлттың тағдыры. Лев Гумилевтың этногенездіңпассионарлық теориясы бойынша обскурация сатысында тұрған этносқа тән жағдай.

Қорыға келгенде, колониялық менталитеттен құтылмай қазақтардың рухани дамуы жайлы айту қиын. Қазақстандық үйдің іргетасы болып отырған қазақтардың тілі, мәдениеті, әлеуметтік жағдайы мықты болмай еліміздің мәңгі болуы екіталай дүние.

ОТБАСЫМЕН ЖҰМЫС БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

К.Б. Жумабекова, Педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының оқытушысы
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Заманауи Қазақстанда отбасы институтының нығаюына баса назар аударып отыр. Мемлекет саясатының бұл бағыты заңнамалық құжаттарда, сондай-ақ Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың жыл сайынғы жолдауларында, қоғам дамуының түрлі кезеңдерінде қабылданған ҚР-ң демографиялық даму бағдарламаларында жүйелі түрде қадағалануда.

Сонымен қатар, ұдайы өзгермелі әлемдегі қазіргі отбасын нығайтуға қабілетті озық отбасылық, этномәдени дәстүрлер мен нормаларды жаңғырту мақсатында дәстүрлі отбасын насихаттау белсенділігін арттыруда.

Тұлғааралық қарым-қатынас, ерлі-зайыптылардың, ата-ана мен балалардың өзара әрекеттестігі барысында отбасы баланың психикалық, физикалық және әлеуметтік дамуына қолайлы жағдай жасайды, оған рухани құндылықтар жүйесін, адамгершілік үлгілерін, салт-дәстүрлерді, мінез-құлық үлгілерін және қарым-қатынас әдістерін сіңіреді. Яғни отбасы тұтас тәрбие үдерісінің басты өзегі болып табылады. Отбасы шеңберінде тек халықтың дамуы ғана емес, сонымен қатар, онда жаһандық этномәдени мақсат жүзеге асады, мемлекеттің адамгершілік-этикалық, рухани, әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық негіздері қалыптасады.

Бірақ, отбасында тәрбиенің жағымды факторларымен қатар, әрі жағымсыз факторлары да орын алатынын естен шығармаған дұрыс. Әрине, балаға өзінің отбасындағы жақындарындай ешкім сүйіспеншілік пен қамқорлық таныта алмайды. Дегенмен, отбасы секілді басқа ешқандай әлеуметтік институт бала тәрбиесіне зиян келтіре алмайды.

Отбасы тәрбиелеу жүйесінде қабілетсіз болған жағдайда, баланың әлеуметтену үдерісінде маңызды кемшіліктердің орын алуына әкеп соғады. Тұлғаның дамуы мен қалыптасуында отбасы тәрбиесінің ықпал ету мәселелері бүгінгі қоғамда өзектілігін арттыруда. Сондықтан тәрбие жүйесінде отбасының алатын ерекше орны мен маңыздылығы өз маңыздылығын жойған емес.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-н «Педагогика және психология», «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандықтарына отбасына байланысты таңдау пәндері енгізіліп, дәрістер оқылуда. Бұл курстардың барысында студенттер отбасы тәрбиесінің көптеген педагогикалық және психологиялық аспектілерімен, отбасында баланың әлеуметтену мәселелерімен танысады.

Оқу пәндері отбасылық қарым-қатынас психологиясына сүйенеді. Мұнда студенттердің назары отбасындағы тұлғааралық қарым-қатынас заңдылықтарына, отбасы ішкілік қарым-қанысқа, оның тұрақтылығы мен беріктілігіне, оның тұлға дамуына әсері т.б. жұмылдырылады. Мұндай заңдылықтарды білу отбасымен тәжірибелік жұмыс жүргізуге, отбасындағы өзара қатынасты диагностикалауға және тиімді орнатуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, студенттер пәнді оқу арқылы ата-аналармен жүзеге асатын танымдық, мақсатқа бағытталған тәрбиеден басқа, баланың әлеуметтенуіне отбасы кеңістігі, отбасы шарттары (әлеуметтік жағдай, материалдық деңгей, білімдендіру деңгейі, отбасы мүшелерінің құндылықтық бағдарлары) әсер ететіндігін меңгереді. Сондықтан отбасындағы кез келген қалыпты жағдайдың өзгеруі баланың тұлғалық дамуындағы кері өзгерістерге әкеліп соғады.

Отбасындағы мұндай өзгерістерді құрылымдық және психологиялық деп екі жағын қарастыруға болады. Отбасының құрылымдық өзгерісі дегеніміз, оның құрылымдық тұтастығының бұзылуымен сипатталады, яғни отбасында ата-ананың біреуінің жетіспеуі. Психологиялық жағы тұлғааралық қарым-қатынас жүйесінің бұзылуы, жағымсыз құндылықтардың орын алуы т.с.с. Студенттер ата-аналардың жүйеленбеген әрекеттері баланың тұрақтылық сенімдерін жойып, мазасыздық, сенімсіздік, еріксіздік қасиеттерінің, ал күрделі мәселелерде агрессивті және бағынбаушылық, әлеуметтік бейімделе алмау әрекеттерінің орын алуына әсер ететіндігін жетік меңгерулері тиіс.

Курсты оқу барысында көптеген ақпарат көздері мен ғылыми зерттеу жұмыстары қарастырылады, мысалы, бала – ата-ана қарым-қатынастарына арналған диссертациялар, монографиялар, оқу құралдары, мақалалар мен түрлі жобалар.

Пән мазмұнында қоғамдағы орын алып отырған қамқорлық жасау стиліне, балаға толыққанды көңіл бөлуге (үнемі баланың қасында болу, балаға қатысты туындаған барлық мәселелерді тиімді шешу) баса назар аударылады. Студенттер сыртқы қамқорлыққа қарамастан, тәрбиенің қамқорлық жасау стилі бір жағынан баланың өзіндік құндылықтарын жетілдіруге мүмкіндік алса, екінші жағынан мазасыздық, әлсіздік, әлеуметтік сауаттылығының тежелуіне мүмкіндік беретіндігі жайында мағлұмат алады.

Сондай-ақ, бала тәрбиесіне тікелей әсер ететін теориялық және тәжірибелік мәліметтер арқылы отбасы тәрбиесіндегі мәселелердің тиімді шешілу жолдарымен танысуға мүмкіндік алады. Отбасылық қатынас стилін құруда ата-ана қарым-қатынасының алатын рөлін түсіне отырып, студенттер ата-ана және бала қарым-қатынасына тәжірибелік түрғыда диагностика жасай алады. Мұнда білім алушылар ата-ана қатынасы екі жақты және кей жағдайда қарама-қайшы екендігін түсіне білуі тиіс, бір жағынан, ата-ана баламен шексіз сүйіспеншілікпен тығыз өзара байланыс орнатса, екінші жағынан – мінез-құлықтың құндылық сапаларын қалыптастыруға бағытталған объективті бағалау қатынасын орнатады.

Отбасындағы тәрбие – ата-аналар ықпалымен жүзеге асатын қоғамдық тәрбиемен ұштас. Тұрмыстағы, еңбектегі және қоғам өміріндегі ата-ана өнегесі отбасы тәрбиесінде елеулі рөл атқаруда. Егер де отбасында ата-ана беделі шүбәсіз болса, онда балалар әкесінің, анасының бойындағы моральдік қасиеттерін бағалайды, еңбекте, мамандық таңдауда және халық үшін өмір сүруде отбасылық

дәстүрді жалғастырады. Сондықтан ата-аналар балаларының алдында өздерінің тіршілік әрекетінде барлық адамгершілік қасиеттерін, үлгісін көрсетеді. Баланың өмірлік белсенді позициясын қалыптастыруда ата-ана өнегесі зор әсер етеді, оны ешкім өзгерте алмайды. К.Д. Ушинскийдің пікірі бойынша, жеке өнеге – бұл ешнәрсеге айырбастауға болмайтын күн нұры. Осы құбылыстардың барлығын ескере отырып, болашақ маман әлеуметтік орта мен қоғам өміріндегі отбасы тәрбиесінің сипатын толық түсінуге мүмкіндік беретін білім жинақтайды.

Тәжірибелік аспектідегі күрделі құбылыстардың бірі – баланың қанағат қажеттіліктерінің деңгейі, бұл дегеніміз, отбасы материалдық мәселелерді қаншалықты шешетіндігінде ғана емес, сонымен қатар өсіп келе жатқан тұлғаның рухани қажеттілігіне қаншалықты назар аударатындығында. Бұл бағытта ата-аналарға сауалнамалар жүргізу шынайы көрініс бермейтіндігін түсіну қажет, себебі отбасында балаға қойылатын сандық және сапалық талаптар түрлі сипатта болады: міндетті талаптар деңгейі, тыйым салынған талаптар, қатаң бақылаушылық т.б.

Пәндерді оқыту үдерісіндегі өзекті факторлардың бірі – бұл ата-аналардың тәрбиеленушілік ұстанымдары, яғни ата-аналардың өзін тәрбиелену субъектілері ретінде қарау. Ата-ананың негізгі тәрбиелік ұстанымы ептілік пен жобалаушылық, әділдік болып табылады.

Тәжірибелік тұрғыда студенттер ата-аналарды әлі де болса зерттеліп жатқан тәрбие субъектілері ретінде – балаға және оның субъектілік сана-сезіміне деген қатынасымен танысады. Ата-аналардың тәрбиеленушілік ұстанымдары саналық және бейсаналық ынтасының өзара күрделі әрекеттесуімен байланысты. Себебі, ата-ана борышы өскелең өмір талабына сай балаларды адамгершілігі жоғары, абыройлы азамат етіп тәрбиелеу, түрлі қиыншылықтармен күресе білуге, ата-анасын түсіне білуге, олардың жан дүниесінде не болып жатқанын тануға үйрету. Мұндағы қарым-қатынас арасында идеялық-азаматтық қасиет үлкен орын алады. Отбасының идеялық-адамзаттығының негізі – оның әрбір мүшесінің дүниеге азаматтық көзімен қарап, өзін-өзі тәрбиелеуі, өзінің адамгершілік борышын дұрыс түсіне және бағалай білуі [1].

Отбасы мәселелеріне құрылған курстарды оқуда студенттер келесі қорытындыға келеді: барлық оқылған негізгі факторлар отбасы үйлесімділігін анықтайтын отбасының эмоционалды ортасына әсер етеді, ал бұл бала тұлғасына, оның мінез-құлық ынтасына, еріктілік пен интеллектуалды жүйесіне тікелей әсер етеді.

Отбасы үйлесімділігіне қарама-қарсы үйлесімділігі сәйкес келмейтін отбасы дегеніміз, өз қызметтерін дұрыс атқармайтын, отбасы мүшелерінің қажеттіліктерін және тұлғалық даму мүмкіндіктерін толық қанды сақтамайтын, мінез-құлық үйлесімділігінің болмауы, тұлғаралық қарым-қатынасы бұзылған отбасылар, бұл баланың сезімталдығына әсер ететін бала мен ата-ана қатынасына нұқсан келтіретіні сөзсіз. Студенттер семинар сабақтары бойынша тәжірибелік тапсырмаларды орындау барысында, кішігірім зерттеу жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік алады.

Сондай ақ, сәтті құрылған отбасындағы балалар мен өзара үйлесімділігі төмен отбасындағы тәрбиеленушілердің арасындағы басты айырмашылықтар мен ондағы кемшіліктерді анықтауға мүмкіндіктері бар. Курсты оқу барысындағы түрлі мәселелер мен зерттеу-тәжірибелік тапсырмалар әрбір қоғам мүшесінің болашақ отбасы қарым-қатынасын орнататын және ондағы жауапкершілікті толыққанды мойнына алатын субъект екендігін мойындатады десек артық болмайды. Мәселен, отбасы мүшелерінің бір-біріне әсері, оның ішінде әсіресе үлкендердің балаларға ықпалы белгілі бір жоспарсыз, өз бетінше шартты түрде жүзеге асырылады. Отбасы тәрбиесінің мақсаттары ата-ананың балаларына деген ізгі мұраттарынан туындап, соған бағытталады. Әр отбасының тәрбиелік мақсаттары әртүрлі болады, тіпті бір отбасының өзінде олар отбасы жағдайы мен ата-ананың қолы жеткен табыстарына байланысты өзгеріп отырады. Мазмұны тұрғысынан алғанда отбасы тәрбиесіне ата-аналардың, басқа да отбасы мүшелерінің білімділік, мәдениеттілік деңгейі, олардың мамандығы немесе қызмет бабы, тұрмыс жағдайы да әсер етеді. Өзара сүйіспеншілігі жарасқан отбасы мүшелері арасындағы үйлесімділіктің қалыптасуы оның мызғымас іргетасына айналатындығын түсінеді. Оқу пәндерінің шеңберінде сонымен қатар, студенттер отбасылық қатынас дамуының жаңа бағыттарымен, оның әдіснамалық негіздерімен танысады.

Жоғарыда аталған мамандықтарға оқылатын пәндердің қатарындағы «Әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру» және «Педагогикалық-психологиялық кеңес беру» курстарының да бір бөлімі осы отбасы тәрбиесіне және ондағы кеңес беру мәселелеріне арналған. Мұнда да болашақ педагог мамандарды кәсіби даярлауда отбасымен жұмыс жүргізудің әдіс-тәсілдері оқытылады. Тәжірибелік тұрғыда бұл пәндер отбасылық кеңес берудің әдіснамалық принциптеріне сүйенеді.

Жалпы оқу пәндерінің негізінде тәрбиеленуші тұлғаның отбасындағы іс-әрекеті, отбасы тәрбиесінің негізгі өзегі, отбасымен жұмыс жүргізу бағыттары кеңінен қарастырылады. Бүгінгі таңда білім мекемелерінің басты мақсаты – білімді, мәдениетті, шығармашыл, белсенді және азаматтық құн-

дылықтар шектің ке отбасыме

Пайд:
1. Қос
2. Сат

Жо
жиынты
сарқылм:
Эк
капиталь
технолог
жасаушы
жан-жақ
барлық
тұлға ре
рухани б
Бі
қоғамды
адамды
қоғамта
ше накт
және ба
ді. Сон
пайдала
Ж
қоғамды
болып т
рылым
түрлер
қалыпт
адамгер
маңызд
Ф
аксиоло
жаңа ү
қоғамд
айқынд
Б
қандай
үшін к
адамн
лық ж
болам
Е
қоғам
байла
гияны,

дылықтары толысқан тұлға қалыптастыру болып табылады. Сол секілді бүгінгі педагог жастар келешектің кәсіби маманы, сондықтан оларды болашақтағы берік отбасының тұлғасы ретінде, сол отбасымен жұмыс жүргізетін білікті маман ретінде қалыптастыру негізгі міндеттердің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қоянбаев Ж. Семья және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 1990. – 136 б.
2. Сатир В. Как строить себя и свою семью. – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192 с.

АДАМ КАПИТАЛЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ РӨЛІ

К.Н. Ашекеева, филос.ғ.к., доцент
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Жоғары мектеп өзінің бүкіл институционалды құрылымында және атқаратын қызметтерінің жиынтығында адам капиталын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Байлықтың шынайы және сарқылмас әлемі тек қана сонда.

Экономикалық және өндірістік шектеулердің басталып келе жатқан ғасырында тек адам капиталының ғана шығармашылық және жасампаздық мүмкіндіктері сарқылмас ресурс. Техникалық-технологиялық жетістіктердегі зияткерлік-ақпараттық, әлеуметтік-кәсіби, инновациялық-қайта жасаушы ресурс мәдени-ағартушылық, ал бастысы адам капиталындағы рухани-адамгершілік әлеует жан-жақты, шексіз және маңызды. Ол адам бостандығының көкжиектерін оның тіршілік әрекетінің барлық салаларында дамытады. Сол арқылы, жоғары мектеп әлеуметтік институт ретінде, адамның тұлға ретіндегі, әлеуметтік шығармашылық субъекті ретіндегі қалыптасуында адам ресурсының рухани байлығының түп негізін қалайды.

Білім жүйесі өзінің барлық сатылары мен тұтастығында өмір салтын қалыптастырады және қоғамдық құрылыс негіздерін бекітеді. Қазіргі таңда жоғары мектеп қоғамдық ұдайы өсіп-өнудің, адамды қалыптастырудың маңызды әлеуметтік институттарының бірі болып табылады. Отандық қоғамтануда ғылыми зерттеулердегі теориялық-әдістемелік бағыт ретінде институтшылдыққа қазірше нақты және оң қарым-қатынастар қалыптасқан жоқ. Алайда жоғары мектеп өзінің негізгі, базалық және бастапқы сатысы – институт арқылы институтшылдық теориясына ресми толықтай сәйкес келеді. Сондықтан жоғары мектептің проблемаларын айқындау және зерттеу үшін бұл құралды пайдалану толықтай негізді болып табылады.

Жоғары мектеп қоғамдық пайдалы қызметтің кеңейіп және тереңдеп келе жатқан спектрі, қоғамдық және әлеуметтік өзара байланыстар мен қарым-қатынастардың ерекше және тұтас кешені болып табылады. Олардың негізінде ұйымдар мен мекемелердің өзіне тән ресми және ресми емес құрылымы пайда болады. Жоғары білім беру саласында белгілі бір нормалар, принциптер, салттар, дәстүрлер және ерекше рухани-адамгершілік атмосфера, сәйкес әкімшілік-құқықтық ұстанымдар қалыптасады. Жоғары мектеп біліктілігі жоғары кадрларды дайындау, өткен ұрпақтың рухани-адамгершілік тәжірибелерін тарату, қоғамдық қатынастарды тұрақтандыру және үйлестіру бойынша маңызды әлеуметтік-рөлдік қызметтерді атқарады.

Философия әлеуметтік институттың онтологиялық және субстанционалды негіздерін, оның аксиологиялық предикаттарын, әлеуметтік-рөлдік әлеуетін және біліктілігі жоғары мамандардың жаңа ұрпақтарын әлеуметтік жаңғырту тәсілінің өзін зерттейді. Философиялық талдау аясына қоғамдық жүйенің негізгі факторларының жоғары мектептің әлеуметтік институтына тигізетін айқындаушы әсерін зерделеу кіреді.

Барлық терең дүниетанымдық көзқараспен және жауапкершілікпен: бір адамзат қоғамының, қандай да бір басқа әлеуметтік қауымның, қандай да бір әлеуметтік институттың негізі неде, олар не үшін құрылады және өздерін танытады? – деген негізгі сұрақты қою қажет. Біз қоғамның және адамның рухани өмірінің, тұрмыстың сыртқы, материалдық және әлеуметтік формаларынан теориялық жағынан да, практикалық жағынан да басымдылығын біртіндеп болса да, сөзсіз түсінетін боламыз.

Білім беру және тәрбиелеу процесі тұтастай алғанда әлеуметтік-мәдени көп саламен және қоғам өмірінің барлық аспектілерімен байланыста болуы тиіс. Қазіргі жағдайларда мұндай өзара байланыс, шаруашылық, денсаулық сақтау және мәдениет, халықты және аумақ тұтастығын, экологияны, қорғанысты және ұлттық қауіпсіздікті қорғаудың барлық салалары рухани-адамгершілікті